

Ikääntymiseen ja pitkään elämään varautuminen myöhäisessä keski-iässä

Sara Sivonen

Anu Siren

ISBN 978-952-03-4478-8 (verkkojulkaisu)

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Vanhuuteen varautuminen tutkimuskirjallisuudessa	2
Taloudellinen varautuminen.....	2
Varautumisen psykologinen ja sosiologinen perusta	3
3. Aineisto ja menetelmä	3
4. Tulokset.....	4
Talous ja taloudellinen varautuminen	7
Arjen järjestelyt ja hoivavastuut.....	14
Havaintoja laadullisesta haastatteluaineistosta	17
5. Johtopäätökset.....	18
6. Lähteet	19

1. Johdanto

Suomi kuuluu maailman nopeimmin ikääntyviin yhteiskuntiin. Elinajanodotteen kasvu ja pitkäikäisyyden yleistymisen ovat viimeisten vuosikymmenten aikana muuttaneet merkittävästi elämäntavan rakennetta. Yhä useampi suomalainen elää useita vuosikymmeniä eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

Pitkäikäisyyden yleistymisen edellyttää rakenteellisia muutoksia yhteiskunnassa. Eläkejärjestelmää, sosiaali- ja terveystaloutta sekä työmarkkinoita on jo pyritty sopeuttamaan pitkiin elämäntavoihin. Kuitenkin hyvinvointivaltion kyky vastata niihin tarpeisiin, joita väestörakenteen ja elämäntavan muutoksesta seuraa, on kiristynyt. Tämä nostaa esiin kysymyksiä vastuista, priorisoinnista ja sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta. Viime aikoina esillä on ollut puheenvuoroja, joissa on keskusteltu siitä, kuinka hoivavastuun ja ikääntymisen riskien tulisi jakautua julkisen sektorin, perheiden ja yksilöiden kesken. Keskusteluissa korostuvat sekä taloudellinen kestävyys että moraaliset kysymykset siitä, kuka vastaa ja millä ehdoilla pitkän elämän tuomista tarpeista.

Rakenteellisten muutosten ohella pitkäikäisyys kohdistaa kasvavia paineita yksilötasolle. Keski-ikäisiltä ja sitä nuoremmilta odotetaan entistä enemmän ennakoitua, itsesääätelyä ja varautumista tuleviin elämäntavoihin.

Tässä tutkimusraportissa tarkastellaan sitä, kuinka 53–63-vuotiaat suomalaiset suhtautuvat vanhuuteen ja eläkkeelle siirtymiseen sekä millaisin tavoin he varautuvat pitkään elämään. Raportissa valotetaan myös tämän hetken myöhäiskeskäikäisten suomalaisten arjen järjestelyitä ja hoivavastuita. Raportin lähtökohtana on ajatus siitä, että yksilölliset varautumiskäytännöt rakentuvat vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisten rakenteiden, kulttuuristen odotusten ja henkilökohtaisten elämäntilanteiden kanssa. Tutkimus tuottaa tietoa paitsi yksilöiden kokemuksista myös niistä ehdoista, joiden puitteissa varautumista nyky-Suomessa tehdään.

Raportin ovat kirjoittaneet tutkija Sara Sivonen ja professori Anu Siren Tampereen yliopistosta Finanssiala ry:n pyynnöstä. Tutkijat ovat käyttäneet omaa tutkimusaineistoaan analyysien pohjana, ja he ovat itsenäisesti päättäneet analyyseistä ja raporttiin sisällytetyistä tuloksista. Raportin muodosta on päätetty yhteistyössä raportin kirjoittajien ja Finanssiala ry:n välillä.

Raportissa annetaan ensin lyhyt katsaus vanhuuteen varautumista käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Sen jälkeen raportti kuvaa tutkimusaineiston ja käytetyt tutkimusmenetelmät. Tulokset esitellään kolmen teeman alla: 1) Myöhäiskeskäikäisten tulevaisuuskuva ja tulevaisuuden suunnitelmat; 2) Talous ja taloudellinen varautuminen; 3) Arjen järjestelyt ja hoivavastuut. Raportin päättää lyhyt yhteenveto johtopäätöksistä.

2. Vanhuuteen varautuminen tutkimuskirjallisuudessa

Elinajan pidentyminen ja erityisesti Euroopassa tapahtuvat hyvinvointimallien rakenteelliset muutokset ovat lisänneet tutkijoiden kiinnostusta vanhuuteen varautumiseen sekä yksilöiden taloudellisiin valmiuksiin eläkkeelle siirtymisen yhteydessä (Gallego-Losada ym., 2022). Vanhuuteen varautumista voidaan tarkastella moniulotteisena prosessina, joka kattaa taloudellisten resurssien ohella myös terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja psykologiseen sopeutumiseen liittyviä tekijöitä (Kim & Moen, 2002; Wang & Shi, 2014). Taloudellista lukutaitoa, eläkejärjestelmän tuntemusta ja kykyä taloudelliseen suunnitelmallisuuteen pidetään kuitenkin yleisesti perustana vanhuuteen varautumiselle ja onnistuneelle siirtymälle työelämästä eläkkeelle (Angrisani ym. 2023).

Varsin yleinen löydös tutkimuskirjallisuudessa on, että ihmiset varautuvat tulevaisuuteen ja ikääntymisen riskeihin yllättävän vähän (Apouey, 2018; Brown ym., 2012). Varautumiseen liittyvät motiivit ja odotukset vaihtelevat myös se suhteen, varaudutaanko ns. kolmanteen vai neljäljenteen ikään. Ensinnä mainittuun varautuessa korostuvat varautuminen aktiivisen ja kulutuskeskeisen elämänvaiheen turvaamiseksi, jälkimmäisessä taas varautuminen hoivaan ja muuttuviin fyysisiin tarpeisiin (Kornadt & Rothermund, 2014).

Yleisesti ottaen vanhuuteen varautuminen voidaan määritellä aktiiviseksi ja ennakoivaksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on turvata hyvinvointi myöhemmässä iässä (Hershey ym., 2002). Varautumisella on havaittu yhteys parempaan taloudelliseen turvallisuuteen, korkeampaan elämänlaatuun ja vähäisempään stressiin siirryttäessä (Pinquart & Sörensen, 2002; Topa ym., 2018). Vaikka varautuminen voi käsittää monenlaisia ennakoivia ja sopeutumiseen tähtääviä toimia, keskittyy tutkimuskirjallisuus erityisesti taloudelliseen varautumiseen.

Taloudellinen varautuminen

Taloulosaaminen (financial literacy) on yksi keskeisimmistä tekijöistä, jotka on liitetty yksilöiden kykyyn varautua vanhuuteen. Taloudellinen lukutaito viittaa tietoon ja ymmärrykseen taloudellisista käsitteistä, kuten korkoa korolle -ilmiöstä, inflaatiosta ja riskin hajauttamisesta, sekä kykyyn soveltaa tätä tietoa päätöksenteossa (Lusardi & Mitchell, 2014). Kansainvälinen tutkimusnäyttö osoittaa, että ne, joilla on taloulosaamista, säästävät enemmän, suunnittelevat eläkettään aktiivisemmin ja tekevät informoidumpia sijoituspäätöksiä (esim. Van Rooij ym., 2012). Taloulosaaminen on vahvasti eriytynyttä koulutuksen, tulotason, sukupuolen, ja etnisen taustan mukaan (esim. Blanco ym., 2025).

Taloulosaamisen merkitys varautumisessa painottuu erityisesti sellaisissa konteksteissa, joissa yksilön tulee itse aktiivisesti suunnitella oma vanhuuden ja eläkeajan taloudellinen turvansa. Pohjoismaiden eläkejärjestelmissä eläkevaroja hallitaan ja sijoitetaan kollektiivisemmin. Myös useimmat sosiaali- ja terveystalvelut katetaan kollektiivisesti, eikä niistä aiheutuviin mahdollisiin kuluihin ole perinteisesti tarvinnut yksilötasolla varautua. Yksilön vastuulle jää lähinnä punnita erilaisia taloudellisia kannustimia ja sakkoja liittyen

eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan sekä ymmärtää työelämästä poistumiseen liittyvä tulotason lasku. Toisaalta järjestelmät ovat murroksessa, ja monilla on puutteelliset tiedot, joiden pohjalta tehdä päätöksiä. Suomalaisista noin kolmasosa ilmoittaa tuntevansa eläketurvaa melko huonosti tai huonosti ja viidesosa sanoo, ettei osaa arvioida toimeentulonsa tasoa eläkkeellä (Tenhunen & Kuivalainen, 2025).

Varautumisen psykologinen ja sosiologinen perusta

Psykologisesta näkökulmasta vanhuuteen varautuminen on yhteydessä itsesäätelyyn, tulevaisuusorientaatioon ja koettuun hallinnan tunteeseen (Hershey ym., 2010). Toisin sanoen pelkkä tieto ei välttämättä riitä, mikäli yksilö ei koe eläkesuunnittelua merkitykselliseksi tai kykene sitoutumaan pitkän aikavälin tavoitteisiin. Tutkimuksissa on havaittu, että tietyt persoonallisuuden piirteet, asenteet ja ajan hahmottaminen liittyvät suunnitelmallisuuteen ja tulevaisuuden ennakointiin (Boyd & Zimbardo, 2005; Kornadt & Rothermund, 2014).

Jotkut tutkijat ovat peräänkuuluttaneet integroitua lähestymistapaa, jossa mm. talousosaaminen, motivaatio, institutionaalinen konteksti ja sosiokulttuuriset tekijät nähtäisiin toisiaan täydentävinä tekijöinä (Hershey ym., 2010). Integroitujen lähestymistapojen lisäksi sosioekonomisen ja sosiokulttuurisen taustan roolia tarkastelevia lähestymistapoja on kirjallisuudessa ollut vähemmän. Taloustieteellinen tutkimus on selvittänyt sosioekonomisen aseman merkitystä varautumisessa, mutta sosiologisempi ymmärrys yhteiskuntaluokan merkityksestä yksilöiden toimintaan vaikuttavana tekijänä on jäänyt vähemmälle huomiolle. Sosiologisesta näkökulmasta yksilön elämäntyyli ja valinnat kietoutuvat laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toisaalta identiteettiin ja ymmärrykseen siitä, minkälaiseen viiteryhmään kuuluu. Näennäinen passiivisuus, esimerkiksi se, ettei aktiivisesti varaudu, voi tällöin olla sosiokulttuurista erottautumista ja teko, joka kertoo siitä, kuka on ja mihin sosiokulttuuriseen viiteryhmään kuuluu.

Yhteenvetona voidaan tutkimuskirjallisuuden perusteella todeta, että vanhuuteen varautuminen on moniulotteinen ilmiö. Talousosaamisella ja eläkkeeseen liittyvällä tiedolla on keskeinen rooli, mutta yksilön psykologiset ominaisuudet ja prosessit, yhteiskunnallinen asema että sosiokulttuurinen konteksti, jossa yksilö toimii vaikuttavat myös varautumiseen.

3. Aineisto ja menetelmä

Käytämme analyysissa kahta empiiristä aineistoa, kyselyaineistoa ja sen keräämisen jälkeen kerättyä jatkohaastatteluaineistoa. Ensimmäinen aineistomme on kyselyaineisto ”Työ, arki ja sosiaaliset suhteet myöhäisessä keski-iässä”, jossa esitetään kyselyn nimen kuvaamien teemojen lisäksi kysymyksiä muun muassa varautumisesta eläkeikaan ja ikääntymiseen. Tämän lisäksi on kysytty erilaisista sosiaalisista taustatekijöistä. Kysely toteutettiin verkkokyselynä ja aineiston keräsi Tutkimustie Oy. Kutsu osallistua kyselyyn lähetettiin postitse satunnaisotannalla valituille osallistujille kolmessa ikäkohortissa (vuosina 1960,

1965 ja 1970 syntyneet suomalaiset) marraskuussa 2023. Muistutuskirjeet lähetettiin joulukuussa 2023 ja tammikuussa 2024. Kysely sulkeutui tammikuussa 2024. Vastaajia kyselyssä on yhteensä 3228.

Haastatteluaineisto (n= 30) on kerätty puhelimitse kesä-joulukuussa 2024 kyselyyn osallistuneiden joukossa. Haastatteluiden aiheina olivat elämäntilanne, tulevaisuuden suunnitelmat, odotettavissa oleva jäljellä oleva aika ja ikääntymiseen varautuminen. Haastattelut olivat noin vajaan tunnin pituisia. Haastattelut teki Anu Siren ja litteroi Tutkimustie Oy. Kaikki aineistolainaukset on anonymisoitu.

Tämän raportin tarkoitukseen olemme analysoineet kyselyaineistoa pääosin kuvailevilla analyyseillä: jakaumien ja keskiarvojen avulla. Haastatteluaineistosta olemme tehneet nostoja pohjautuen teema-analyysiin.

4. Tulokset

Myöhäiskeskä-ikäisten tulevaisuuskuva ja tulevaisuuden suunnitelmat

Tarkastelimme kyselyyn osallistuneiden arvioita tulevaisuudesta seuraavien neljän väitteen kautta:

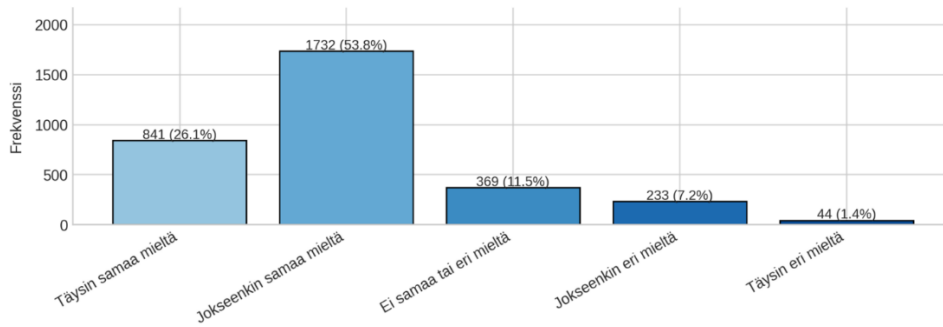
1. Olen toiveikas tulevaisuuden suhteen
2. Kun ajattelen tulevaa, odotan yleisesti ottaen hyviä asioita tapahtuvaksi
3. Koen tulevaisuuteni epämääräisenä ja epävarmana
4. Tulevaisuus tuntuu minusta toivottomalta

Kuviot 1–4 esittävät vastaajien jakautumisen asteikolla täysin samaa – täysin eri mieltä, kunkin väitteen osalta. Yleisesti ottaen valtaosa vastaajista suhtautui tulevaan positiivisesti ja optimistisesti.

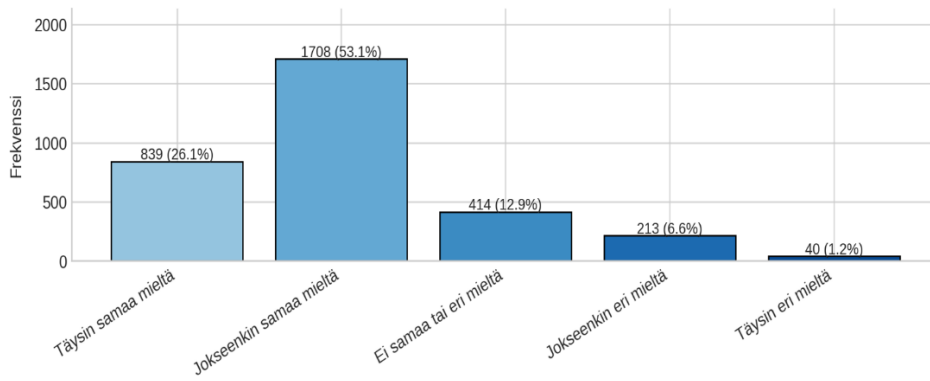
Tarkastelimme kyselyyn osallistuneiden odotettua eläkkeelle jäämisen ajankohtaa kysymyksen ”Minkä ikäisenä arvioit jääväsi eläkkeelle?” kautta. Vaikka vastaajat koostuivat kolmesta eri syntymäkohortista, joiden alin mahdollinen työeläkeikä vaihtelee jonkin verran, merkittävä osa vastaajista ilmoitti odottavansa eläköitymistä 65 vuoden iässä (kuvio 5). Suurin osa vastauksista ryhmittyi 65 ikävuoden ympärille ja vastausten keskiarvo oli tasan 65.

Kuviot 1–4. Vastaajien arviot tulevaisuudesta

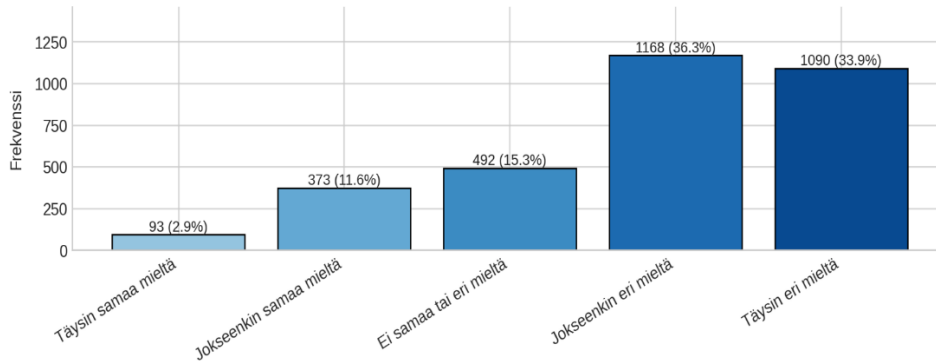
Olen toiveikas

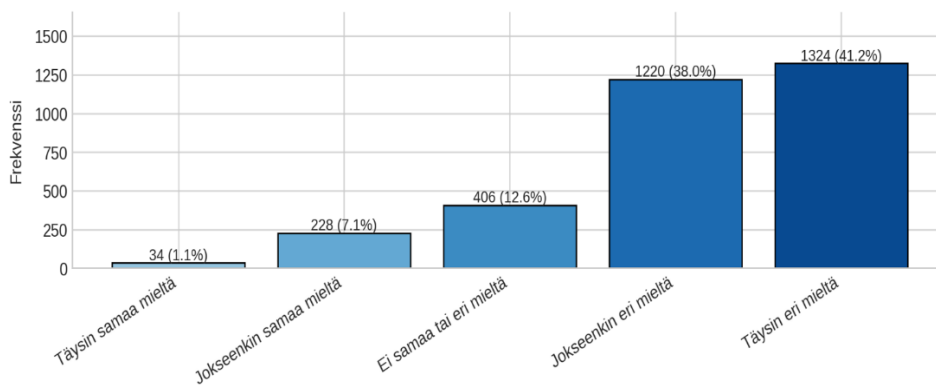
Odotan hyviä asioita

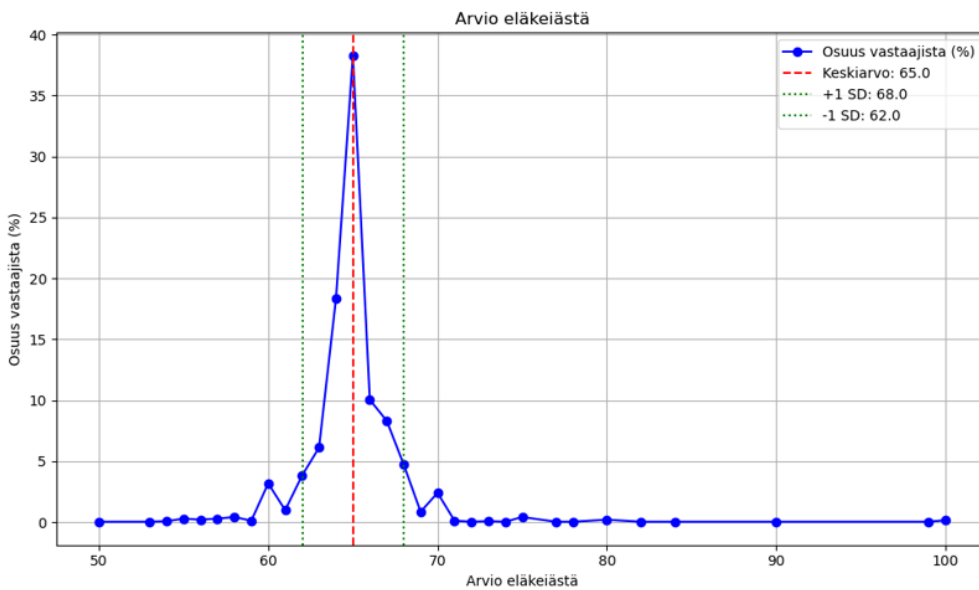
Tulevaisuus epävarma

Tulevaisuus toivoton

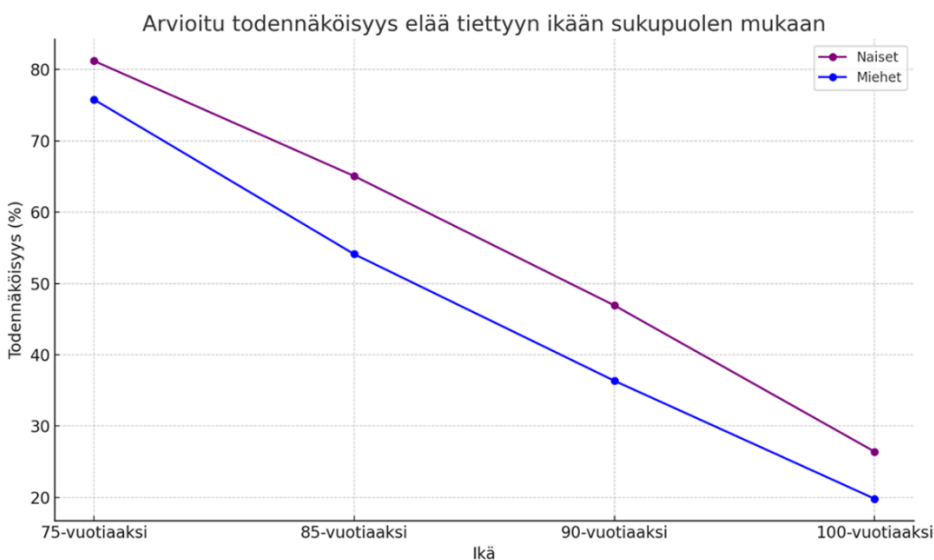

Kuvio 5. Vastaajien arvio omasta eläköitymisiästä (työelämässä olevat vastaajat)

Tarkastelimme myös vastaajien itsearvioitua elinaikaa kysymyksiä ”Kuinka vanhaksi arvioit eläväsi?” sekä ”Kuinka suureksi arvioit todennäköisyyden sille, että elät 75- / 85- / 90- /100-vuotiaaksi?” kautta. Vastaajien keskimääräinen arvioitu elinikä oli 84 vuotta. Naiset arvioivat todennäköisyydet elää tietyn ikäiseksi hieman suuremmiksi kuin miehet (kuvio 6). Tämä ero vastaa sitä mitä väestötasolla voidaan havaita elinajassa, eli naiset tunnistavat sukupuoleen liittyvän suuremman todennäköisyytensä elää pidempään.

Kuvio 6. Vastaajien arviot (todennäköisyys asteikolla 0–100 %) tiettyyn ikään asti elämisestä. Naiset ja miehet erikseen.

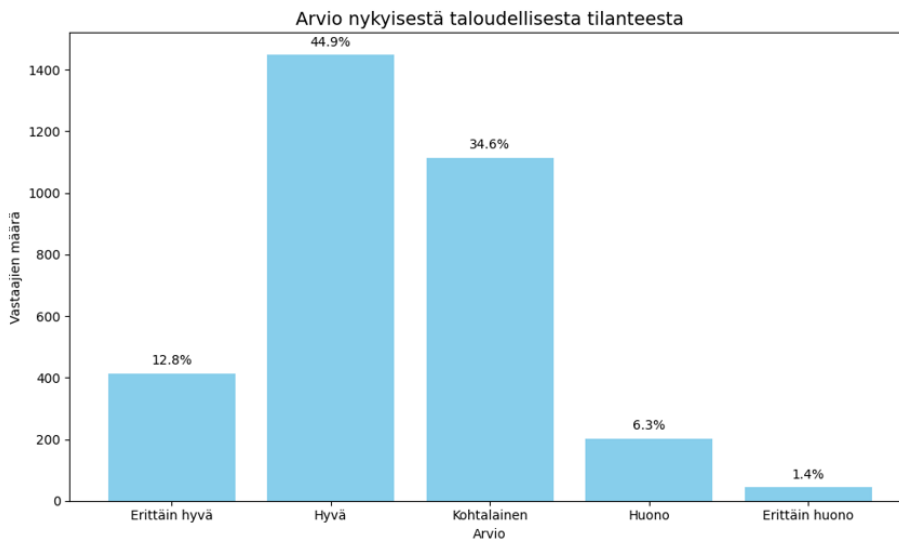

Yhteenvetona voi todeta, että myöhäiskeski-ikäiset suomalaiset odottavat elävänsä varsin pitkään ja eläköityvänsä varsin aikaisin, niin että eläkkeellä olo muodostuisi noin 20 vuoden pituiseksi. Odotukset tulevaisuutta kohtaan ovat varsin positiivisia.

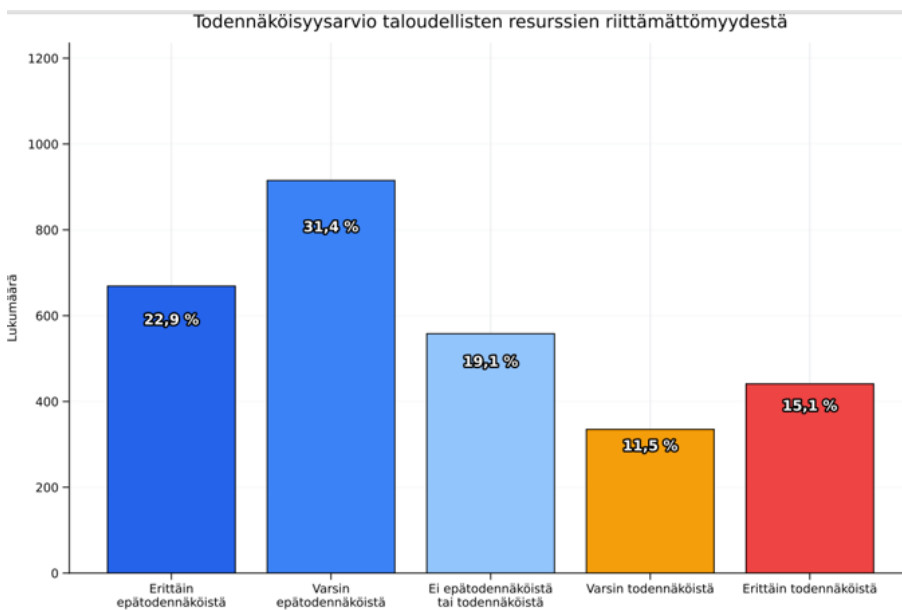
Talous ja taloudellinen varautuminen

Vastaajien koettu taloudellinen tilanne oli varsin hyvä. Vastauksena kysymykseen ”minkälaiseksi arvioisit oman taloudellisen tilanteesi?”, yli 90 % vastaajista arvioi, että heidän taloustilanteensa on vähintäänkin kohtalainen (kuvio 7). Vaikka suurin osa kokee tilanteensa hyväksi, huolta taloudellisten resurssien riittävydestä esiintyy jonkin verran (kuvio 8)¹.

Kuvio 7. Vastaajien arvio omasta taloudellisesta tilanteesta.

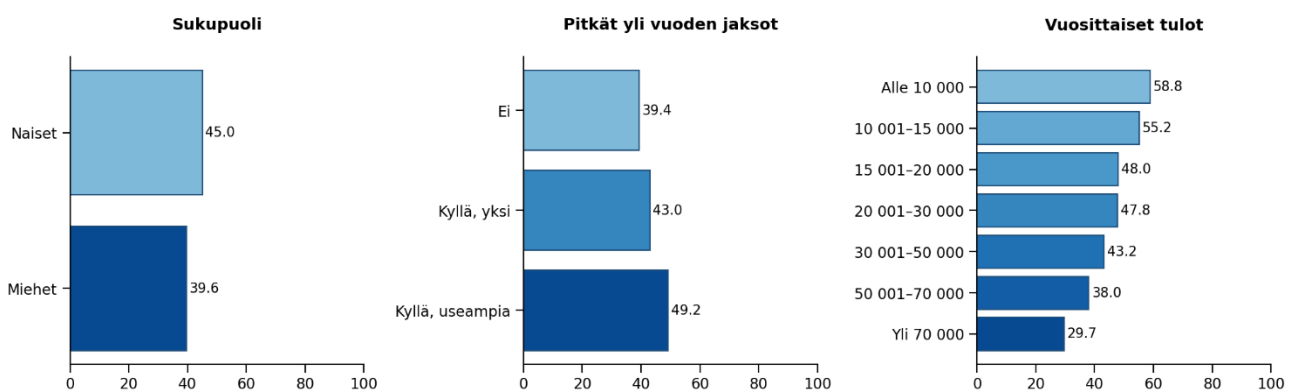
Kuvio 8. Vastaajien arvio todennäköisyydestä sille, että omat taloudelliset resurssit eivät tulevaisuudessa riitä

¹ Vastaajat arvioivat todennäköisyyttä asteikolla 0–100. Olemme muuntaneet vastaukset järjestysasteikolliseksi muuttujaksi siten että 0–20= erittäin epätodennäköistä, 21–49= jokseenkin epätodennäköistä, 50–59= ei epätodennäköistä tai todennäköistä, 60–79= varsin todennäköistä, 80–100= erittäin todennäköistä

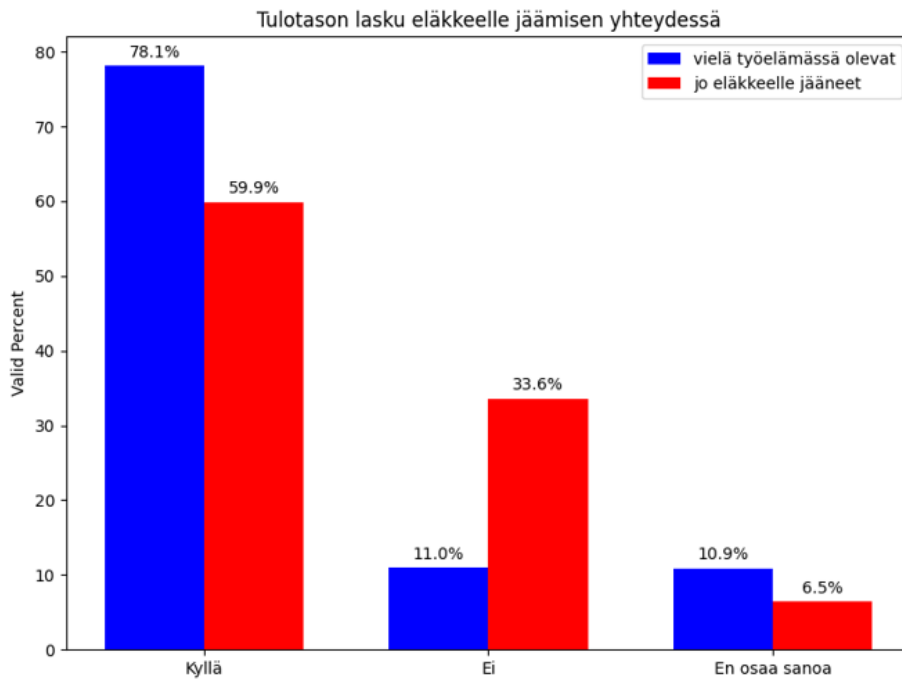
Odotukset taloudellisten resurssien riittämättömyydestä olivat eriytyneet tiettyjen taustatekijöiden mukaan. Pienituloisimmat, naiset sekä ne, joilla oli ollut katkoksia työuralla (ml. vanhempainvapaa), arvioivat todennäköisyyden keskimäärin korkeammaksi. Erot olivat tilastollisesti merkitseviä. Kuvio 9 esittää vastaajien keskimääräisen arvioidun todennäköisyyden (asteikolla 0–100 %) eri ryhmissä.

Kuvio 9. Todennäköisyys sille, että taloudelliset resurssit eivät riitä tulevaisuudessa. Sukupuolen, tuloluokan ja työuran katkoksten mukaan.

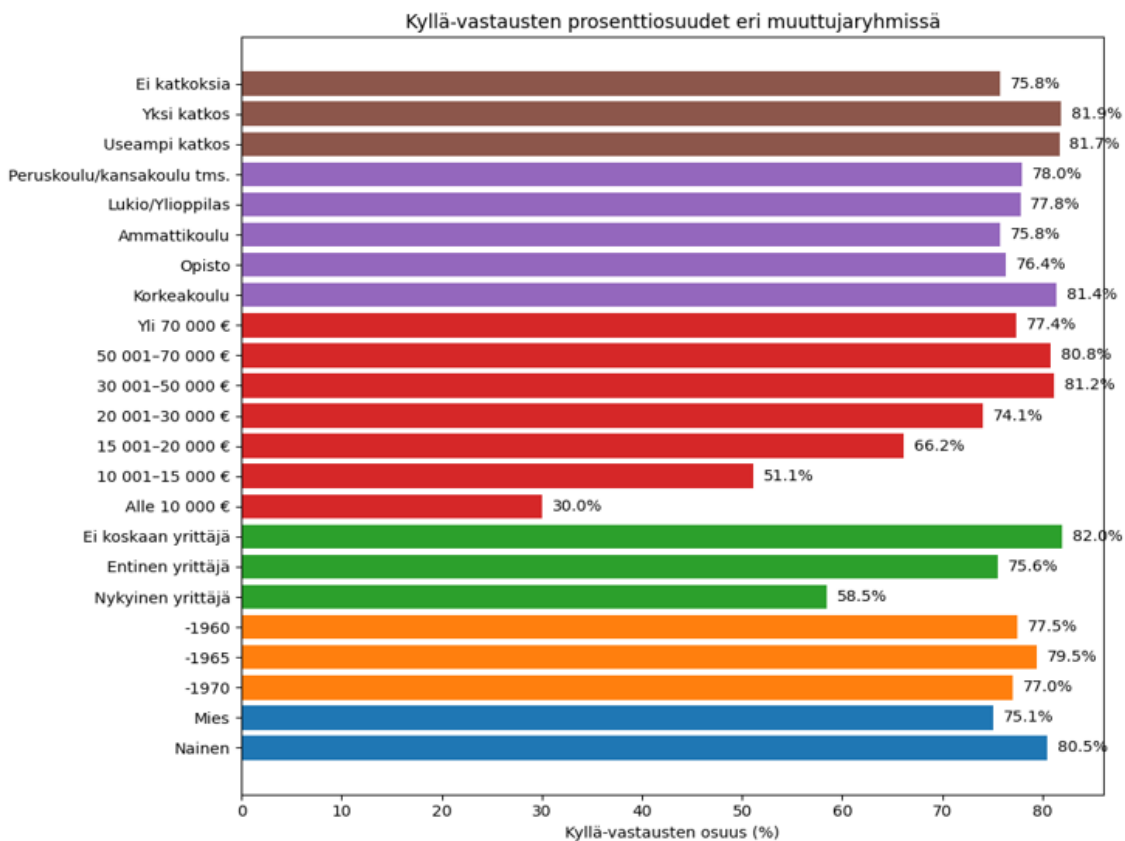

Ylivoimainen enemmistö vastaajista tunnistaa tulotason laskun eläkkeelle jäädessä (kuvio 10). Vastaajien joukosta erottuvat yhtäältä pienituloisimmat ja toisaalta yrittäjät. Molemmissa ryhmissä oli muita suurempi osuus, joka arvioi, etteivät tulot merkittävästi pienene eläkkeelle jäämisen jälkeen (kuvio 11). Tätä löydöstä voi selittää se, että pienituloisten kohdalla absoluuttinen ero palkan ja eläkkeen välillä on pienempi kuin suurituloisilla. Yrittäjien kohdalla tulotaso koostuu erilaisista yritykseen liittyvistä tuloista ja myös eläköityminen voi olla liukuvaa.

Kuvio 10. Vastaajien arvio siitä, tuleeko tulotaso merkittävästi laskemaan eläkkeelle jäädessä.

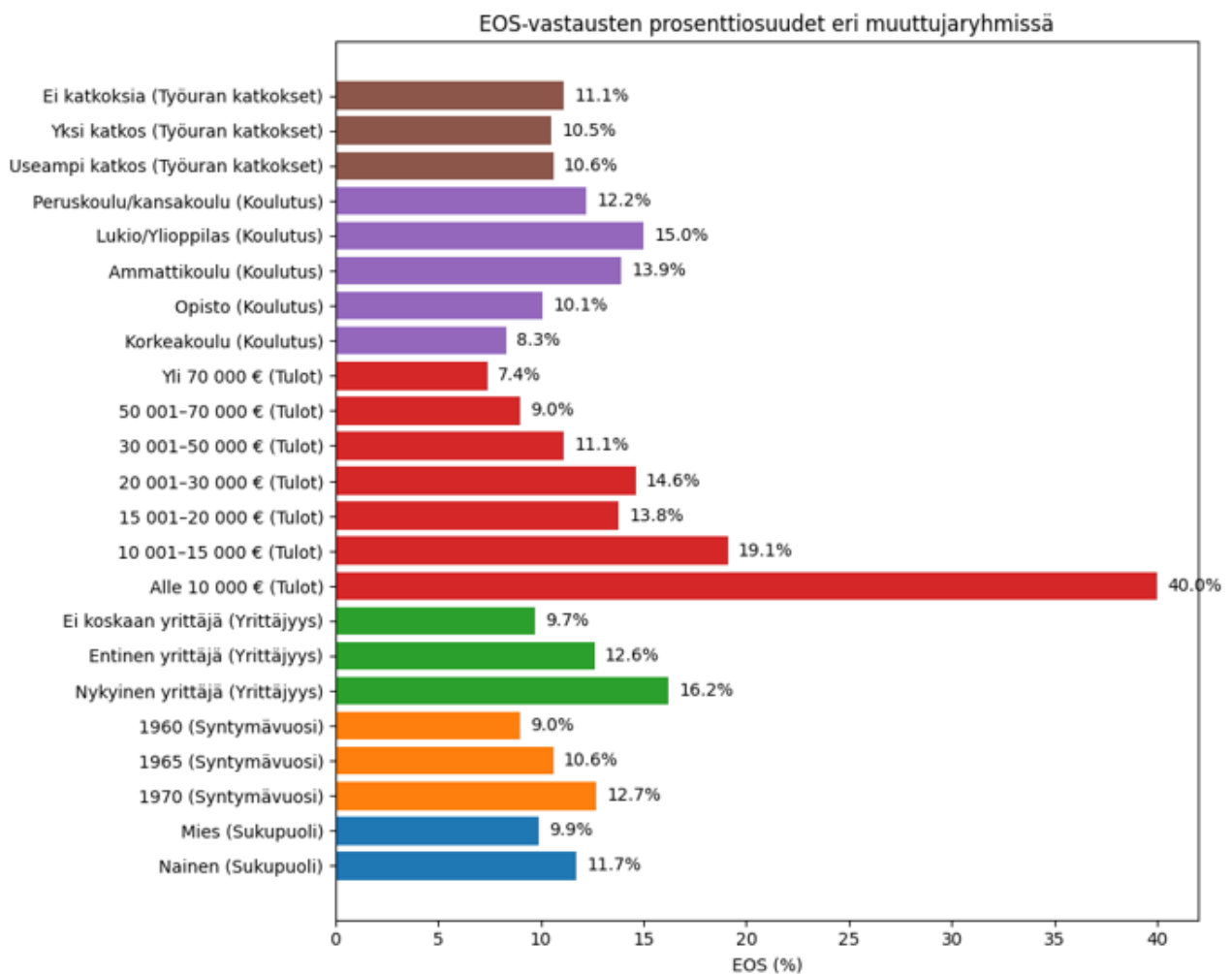

Kuvio 11. Vastaajien osuus, jotka arvioivat tulotason laskevan merkittävästi eläköitymisen yhteydessä. Erilaisten taustatekijöiden mukaan.

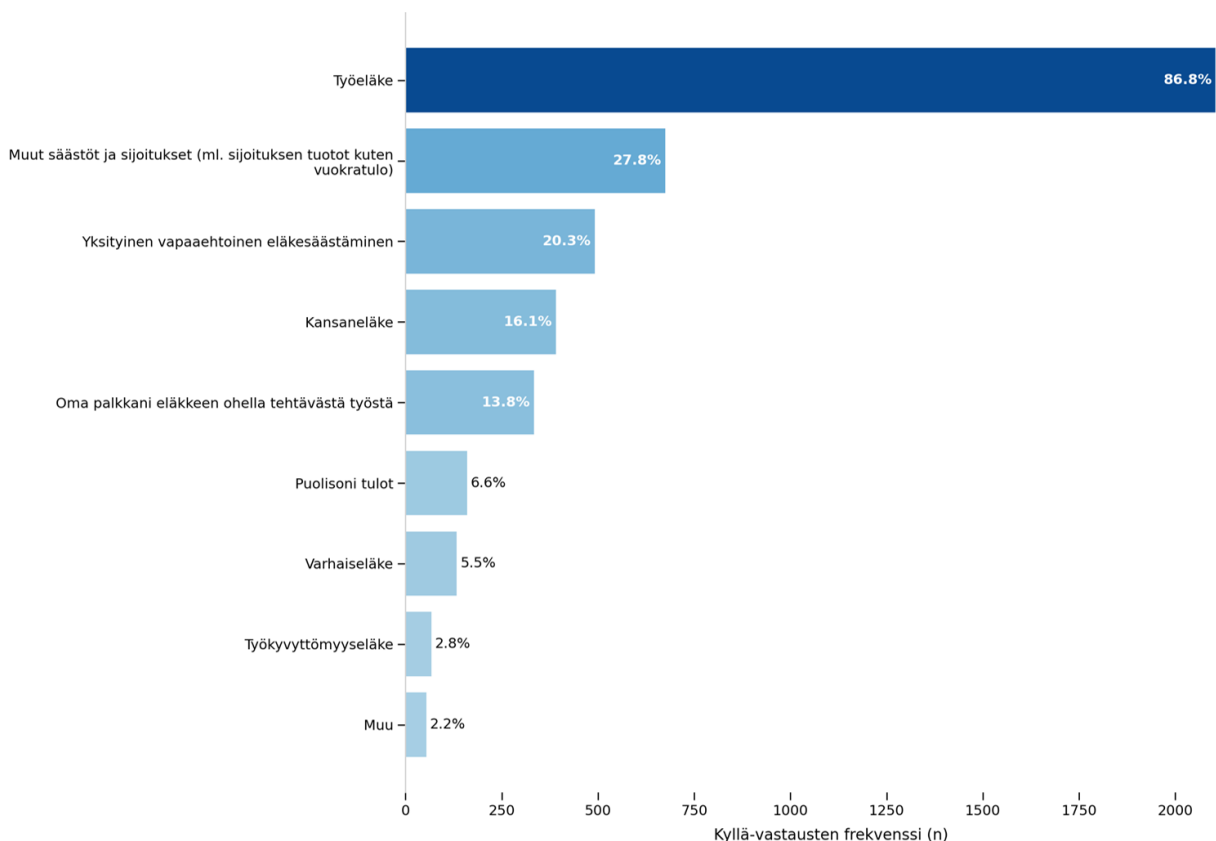
Mielenkiintoinen on myös tulos niiden vastaajien osuudesta taustatekijöiden mukaan jaoteltuna, jotka arvioivat, etteivät osaa sanoa, pienenevätkö tulot eläkkeelle jäämisen jälkeen. Pienituloisissa ja matalamman koulutustaustan ryhmissä osuus oli muita ryhmiä suurempi (kuvio 12).

Kuvio 12. Vastaajien osuus, jotka eivät osanneet sanoa, laskeeko tulotaso merkittävästi eläköitymisen yhteydessä. Työurien katkoksten, koulutustason, tulotason, yrittäjyyden, syntymävuoden ja sukupuolen mukaan.

Kyselyyn osallistuneilta kysyttiin myös, minkä he odottavat olevan pääasiallisen tulonlähteensä eläkkeelle jäämisen jälkeen. Vastaajilla oli mahdollisuus valita halutessaan useampia vaihtoehtoja. Valtaosa ilmoitti pääasialliseksi tulonlähteekseen eläkkeen (työeläke). Reilu neljännes mainitsi säästöt ja/tai sijoitukset yhtenä pääasiallisena tulonlähteenään. Muita tulonlähteitä mainittiin harvemmin (kuvio 13).

Kuvio 13. Vastaajien osuudet, jotka ilmoittivat kunkin tulonlähteen pääasialliseksi eläkkeelle siirtymisen jälkeen.

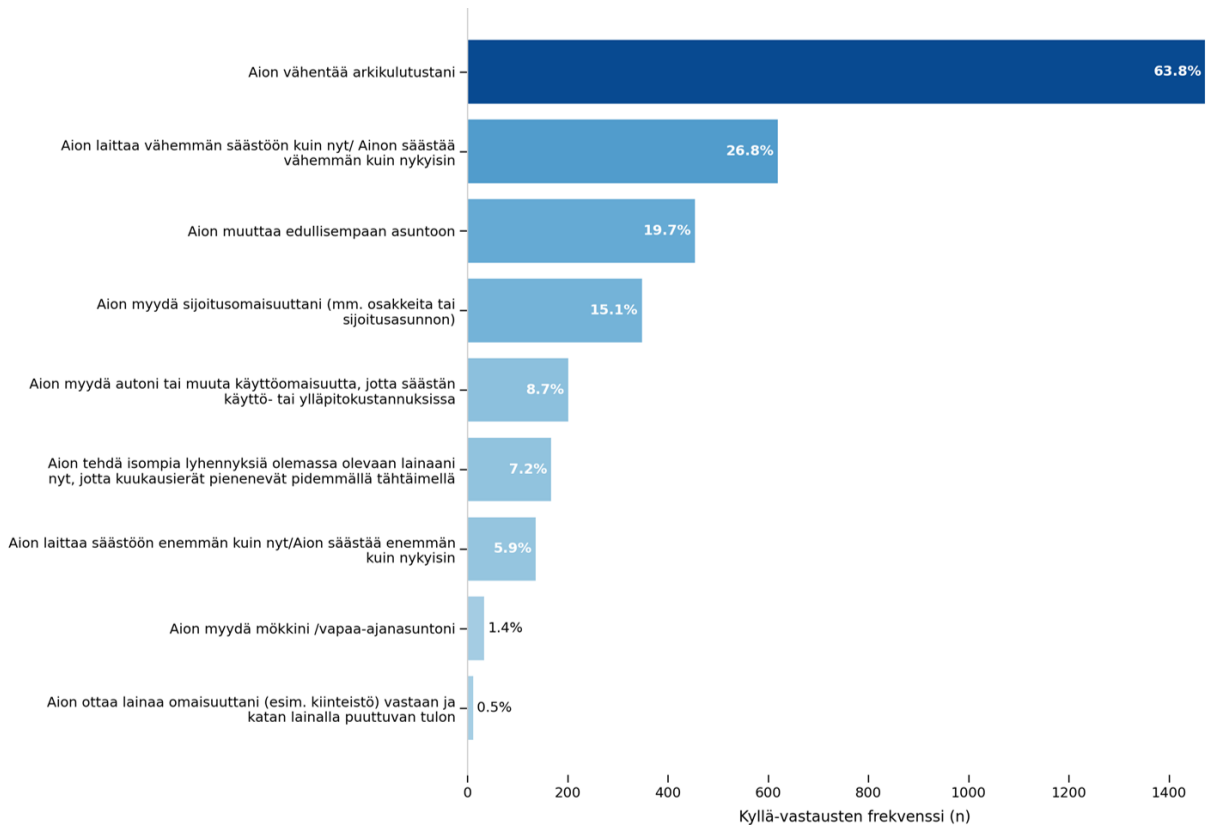

Niiltä kyselyyn osallistuneilta, jotka olivat työssä, kysyttiin, kuinka he aikovat varautua tulotason laskuun eläkkeelle siirryttäessä. Vaikka suurin osa vastaajista uskoi, että tulotaso tulee laskemaan, ja moni ilmaisi huolensa resurssien riittävydestä, varautumisen keinot olivat rajallisia, ja noin 5 % vastaajista ei raportoinut mitään keinoa.

Ne, jotka ilmoittivat varautuvansa, mainitsivat selvästi useimmin kulutuksen vähentämisen varautumisen ja sopeutumisen tapana (kuvio 14). Varsin usein mainittuja tapoja olivat myös säästämisen vähentäminen (26,8 %), edullisempaan asuntoon muuttaminen (19,1 %) tai sijoitusten myyminen (15,1 %). Vain harvat mainitsivat käyttöomaisuuden, kuten auton myymisen (8,7 %), lainan lyhentämisen (7,2 %), tai säästämisen (5,9 %). Hyvin harvat

mainitsivat vapaa-ajan asunnon myymisen tai lainan ottamisen omaisuutta vastaan (esimerkiksi ns. käänteinen asuntolaina) keinona varautua pieneneviin tuloihin.

Kuvio 14. Niiden vastaajien osuudet, jotka ilmoittivat kunkin varautumisen tavan.

Tavat varautua taloudellisesti pienentyviin tuloihin olivat eriytyneitä taustatekijöiden mukaan. Tarkastelimme klusterianalyysin avulla, minkälaisia varautumisprofiileja aineistosta muodostuu, ja kuinka näihin profiileihin kuuluvat vastaajat mahdollisesti eroavat toisistaan. Klusterianalyysin päätulokset esitetään kuviossa 15. Klustereita muodostui viisi kappaletta.

Ensimmäiselle klusterille tyypillistä oli vain kulutuksen vähentäminen varautumisen muotona. Tähän profiiliin kuulumisen oli yhteydessä alempaan tulotasoon. Vaikuttaa siltä, että tällä ryhmällä on rajalliset edellytykset aktiiviseen taloudelliseen varautumiseen, ja ainut keino sopeutua alempaan tulotasoon on rajoittaa kulutusta.

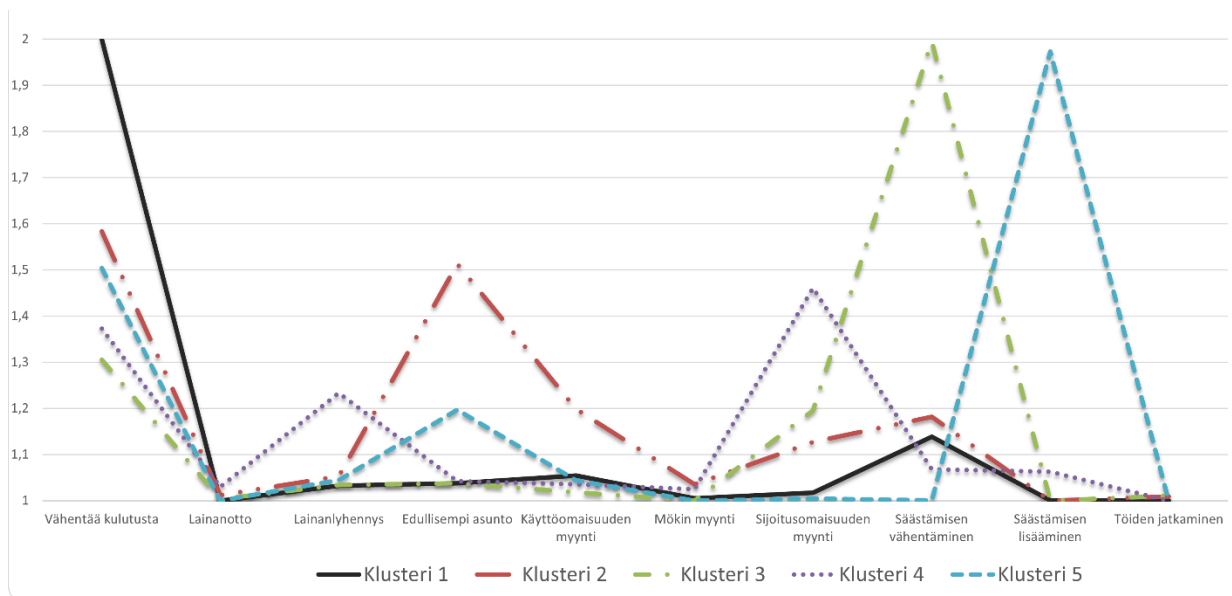
Toiselle klusterille oli myös tyypillistä varautua kulutusta vähentämällä, mutta erona oli laajempi keinovalikoima, esimerkiksi jonkinlainen mahdollisuus edullisempaan asuntoon muuttamiseen tai omaisuuden ja sijoitusten myymiseen. Yhteydessä matalampaan tulotasoon sekä kaupunkimaiseen asumiseen.

Kolmantena erottui ryhmä, jonka pääasiallinen varautumisen keino oli säästää vähemmän. Tähän profiiliin kuulumisen oli yhteydessä korkeampaan tulotasoon. Vaikuttaa siltä, että tässä ryhmässä on vain vähän tarvetta talouden sopeuttamiseen.

Neljäntenä erottui ryhmä, jossa korostui sijoitusten myynti sekä jotkin pidemmän tähtäimen suunnitelmallisuudesta kertovat varallisuuden tavat (esimerkiksi lainan lyhentäminen etukäteen). Lisäksi tässä ryhmässä ainoana erottui työnteon jatkaminen varautumiskeinona. Profiiliin kuulumisen oli yhteydessä maaseutumaiseen asumiseen sekä korkeimpaan tulotasoon. Vaikuttaa siltä, että tässä ryhmässä on enemmän varallisuutta, taloudellista puskuria sekä mahdollisuus jatkaa työnteoa eläkkeellä. Tähän ryhmään saattaa kuulua esimerkiksi yrittäjiä ja metsänomistajia.

Viidentenä erottui pieni ryhmä, jonka pääasiallinen varautumisen keino oli enemmän säästäminen, jonka ohella sopeutumiseen kuului kulutuksen vähentäminen ja edullisempaan asuntoon muuttaminen. Viides ryhmä on hankalimmin tulkittava, emmekä ole varmoja, ovatko vastaajat valinneet vastausvaihtoehdon ”säästän enemmän”, jolla kyselyssä varsinaisesti viitattiin suurempaan säästöön laitettavaan rahalliseen summaan, mutta pikemminkin tarkoittaneet, että aikovat elää säästäväisemmin.

Kuvio 15. Varautumisklustereiden visualisointi.

Yhteenvetona taloudellisesta varautumisesta voidaan todeta, että vaikka tutkimukseen osallistuneilla oli käsitys tulotason laskemisesta eläkkeelle jäämisen jälkeen, ja myös huolta resurssien riittävydestä, taloudellinen varautuminen on varsin yksipuolista. Tämä voi johtua mm. siitä, ettei varautuminen ole jostain syystä mielekästä tai/ja siitä, ettei suomalaisilla keskimäärin ole taloudellisia resursseja kovinkaan laajaan varautumiseen.

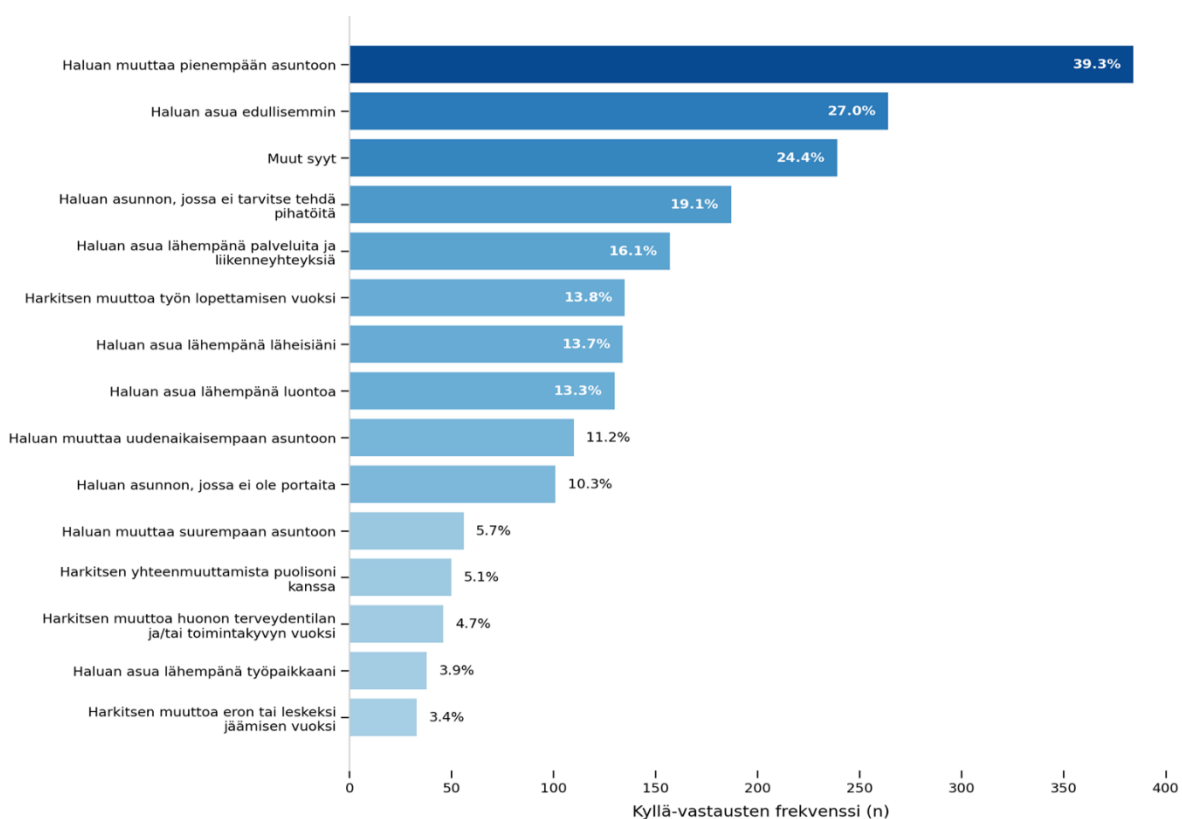
Arjen järjestelyt ja hoivavastuut

Asuminen

Asumisjärjestelyt kuuluvat laajasti ottaen varautumisen piiriin, sillä ikääntymiseen liittyvät tarpeiden ja toiveiden muutokset heijastuvat myös asumisvalintoihin. Asumisen tarpeet muuttuvat paitsi sosiaalisten ja taloudellisten muutosten (esimerkiksi lasten muutto pois kotoa, työelämästä poistuminen, leskeytyminen) myötä, myös fyysisten muutosten (fyysisen toimintakyvyn heikentyminen, apuvälineiden käyttö) myötä.

Joka viides tutkimukseen osallistuneista oli muuttanut viiden viime vuoden aikana (21,6 %) ja lähes joka kolmas harkitsi muuttoa seuraavan viiden vuoden aikana (30,4 %). Niiden osalta, jotka harkitsivat muuttoa, yleisimmät syyt oli halu muuttaa pienempään (39,3 %) tai edullisempaan (27 %) asuntoon. Myös pihatyöt, liikenneyhteydet, luonto, läheiset ja työn lopettaminen olivat mainittujen syiden joukossa (kuvio 16).

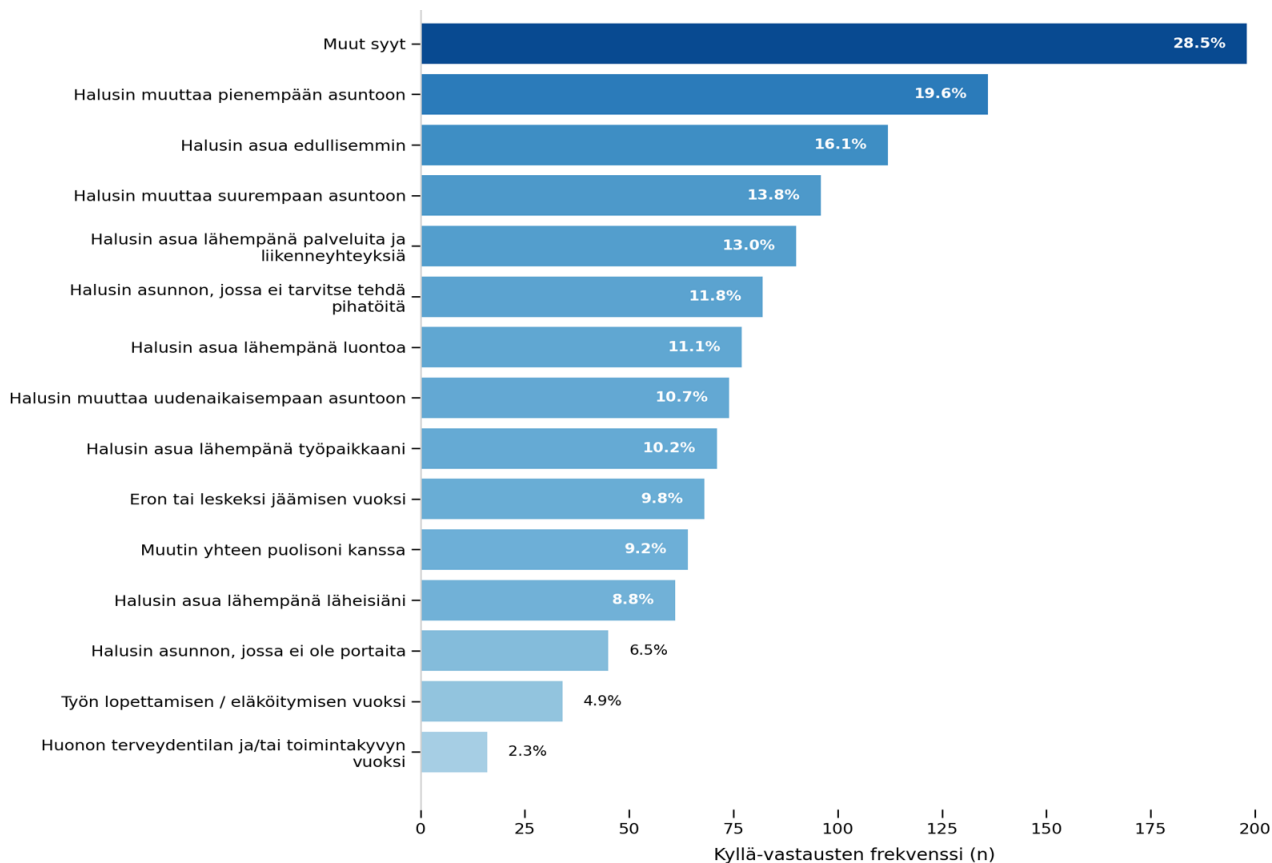
Kuvio 16. Osuus vastaajista, jotka mainitsivat kunkin annetun syyn muuttamisen harkitsemiselle

Niiden osalta, jotka olivat muuttaneet, yleisin syy oli joku muu kuin valmiina tarjotut vaihtoehdot, mutta pienempi ja edullisempi asunto oli myös muuttaneilla syiden kärjessä

(kuvio 17). Muiden syiden suosio selittyy sillä, että kun vastaajat saivat valita useampia vaihtoehtoja, ja valitsivat muut syyt jo annettujen syiden lisäksi.

Kuvio 17. Osuus viimeisen viiden vuoden aikana muuttaneista vastaajista, jotka mainitsivat kunkin annetun syyn muuttamiselle.

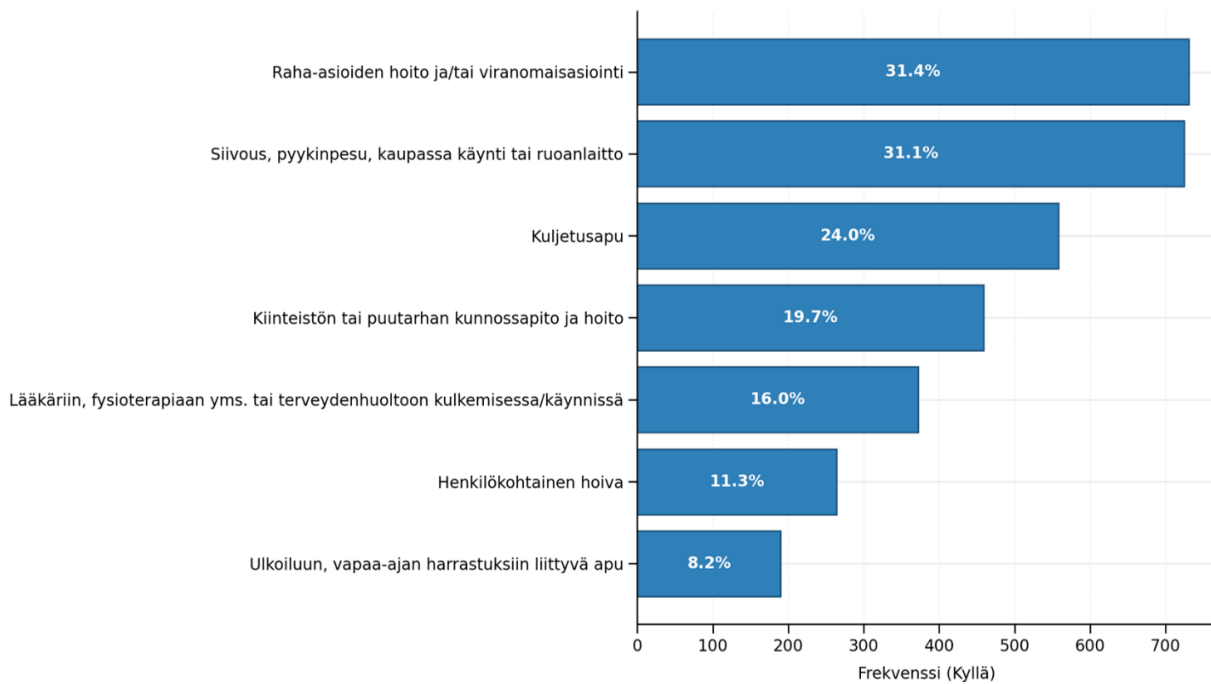

Vanhempien ja appivanhempien auttaminen

Myöhäistä keski-ikää leimaa usein omien vanhempien ikääntyminen ja lisääntyvä avuntarve. Yli puolet (60,2 %) tutkimukseen osallistuneista ilmoitti auttaneensa vanhempiaan ja/tai appivanhempiaan viimeisen kuukauden aikana ainakin jossain seuraavista: siivous, pyykinpesu, kaupassa käynti tai ruoanlaitto; kiinteistön tai puutarhan kunnossapito ja hoito; raha-asioiden hoito ja/tai viranomaisasiointi; lääkäriin, fysioterapiaan yms. tai terveydenhuoltoon kulkemisessa/käynnissä avustaminen; ulkoiluun, vapaa-ajan harrastuksiin liittyvä apu; kuljetusapu; henkilökohtainen hoiva.

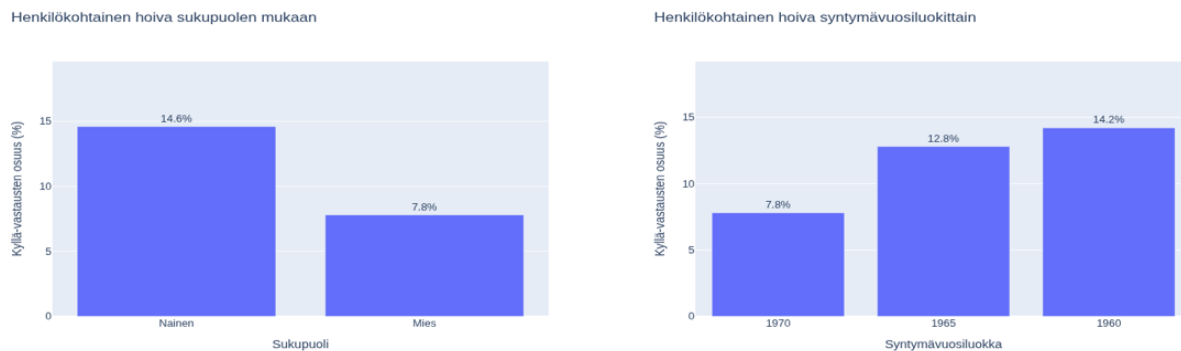
Yleisimmin annettu apu liittyi raha-asioiden hoitoon ja/tai viranomaisasiointiin (31,4 % vastaajista) ja kodin arkisiin toimiin (sis. siivous, pyykinpesu, kaupassa käynti tai ruoanlaitto, 31,1 %).

Kuvio 18. Osuus vastaajista, jotka ilmoittivat antaneensa mainittua apua vanhemmilleen tai appivanhemmilleen viimeisen kuukauden aikana.

Tarkasteltaessa henkilökohtaista hoivaa avun muotona, voidaan havaita, että se on varsin sukupuolittunutta sekä tyypillisempää, mitä vanhemmasta vastaajasta on kyse (kuvio 19). Henkilökohtainen hoiva on jokseenkin harvinainen avun muoto (noin joka kymmenes vastaajista auttanut viimeisen kuukauden aikana), mutta sen antaminen on yleisempää naisilla kuin miehillä. Naisista 14,6 % ja miehistä 7,8 % ilmoitti antaneensa henkilökohtaista hoivaa vanhemmille tai appivanhemmille viimeisen kuukauden aikana. Vastaajista 53-vuotiaat antoivat henkilökohtaista hoivaa harvemmin, mutta osuus nousi 58- ja 63-vuotiaiden joukossa. Tulos heijastaa näiden ikäluokkien vanhempien ikää ja iän myötä kasvavaa hoivan tarvetta.

Kuvio 19. Viimeisen kuukauden aikana henkilökohtaista hoivaa antaneiden osuudet sukupuolen ja syntymävuoden mukaan.

Havaintoja laadullisesta haastatteluaineistosta

Haastatteluaineisto täydentää kyselyn tuloksia. Vaikka kyselyaineiston tulos varautumisen yksipuolisuudesta on sellaisenaan mielenkiintoinen, tarjoavat haastattelut nyansseja tämän havainnon tulkintaan ja ymmärtämiseen.

Haastatteluissa varautuminen tuotiin selkeinä kysymyksinä ("Ajatteletko, että vanhuuteen voi varautua?" "Oletko itse tehnyt jonkinlaista varautumista?"), mutta monetkaan haastateltavat eivät lähteneet puhumaan varautumisen mahdollisuudesta siten, kuinka varautumisesta monissa yhteiskunnallisissa keskusteluissa tällä hetkellä puhutaan. Erityisesti taloudellinen varautuminen näyttäytyy vastaajien puheessa suhteellisen suppeana ja osin marginaalisenakin puhetapana. Vaikka taloudellisia varautumisen tapoja mainitaan haastatteluissa, niiden käsittely jää usein pinnalliseksi, luettelomaiseksi tai epämääräiseksi. Hoivan kustannuksia ja niihin varautumista ei maininnut yksikään haastateltava. Seuraavassa esitämme joitain havaintoja ja nostoja aineistosta.

Ensinnäkin, kun haastateltavat puhuivat taloudellisesta varautumisesta, puhetta leimasi yleensä usko siihen, että tulee selviämään tavalla tai toisella.

Kyllä mä luulen, että mul on varaa elää siis hitaammin ja mitä... Viime vuosina mä olen... On ollut rahaa enemmän ku mä tarviin, niin siinä mielessä mä voin ymmärtää sen, että mä pystyn sopeuttamaan elämäni siihen tuloihini. Sitten mä... Jos näyttää siltä, että rahaa kuluu enemmän ku sitä tulee, niin sitten mä vähennän kulujani tavalla tai toisella. Mä luulen että sil määrällä, mikä se eläke on, kyllä pystyy elää. ("Pekka", 64-vuotias)

Toiseksi, kun vastaajilta kysyttiin suhtautumisesta ja varautumisesta tulevaisuuteen, eläköitymiseen tai ikääntymiseen, puhe laajeni nopeasti talouden ulkopuolelle, esimerkiksi liikuntaan, ravitsemukseen, sairauksien ehkäisyyn, asumisratkaisuihin ja sosiaalisiin suhteisiin.

Tuija: Me luotetaan ehkä siihen, että toi tytär, kun nyt asuu tossa lähellä ja on luonteeltaan semmoinen hyvin empaattinen ja ymmärtäväinen. Ja voidaan kuvitella, että hänestä, ja hänen miehensä on samanlainen, niin että me ainakin jotakin tukea saatais heidän kauttaan. ("Tuija", 54-vuotias)

Mervi: Omasta kunnosta, terveydestä yrittää pittää huolta, nii sillä lailla. Ja mielestä pittää huolta. Ja jos on mahdollista, tietenki säästää sitte. Ei kai sitä muuten voi varautua ("Mervi", 59-vuotias)

Kolmanneksi, haastatteluissa erittäin yleinen puhetapa oli, että tulevaisuuteen ei voi käytännössä valmistautua tai että siihen vaikuttaa eniten sattuma. Osa haastateltavista kertoo elävänsä päivän kerrallaan ja jättävänsä tulevaisuudesta huolehtimisen myöhemmäksi. Tässä puheessa korostuu nykyhetkessä eläminen, tulevaisuutta ei nähdä erityisen suunnittelun kohteena.

Niin, no enpä oo sillain kyllä ajatellu. No en osaa kyllä sanoa, mutta ei, ei. No ei oo vielä suunnitelmisa silleen. Sitä kerkiää sitte äkkiä varautua siihen. Joo, en oo semmonen, että enemminkin semmonen hetkesä eläjä näin, ja kun ei se oo mitenkään vielä, täytyy sanoa sillain, että ei oo mitenkään ajankohtanen, en mä oo ees miettinyt vielä sitä asiaa. ("Lauri", 59-vuotias)

5. Johtopäätökset

Vanhuuteen varautuminen on moniulotteinen ilmiö. Talousosaamisella ja eläkkeeseen liittyvällä tiedolla on keskeinen rooli, mutta yksilön psykologiset ominaisuudet ja prosessit, yhteiskunnallinen asema sekä sosiokulttuurinen konteksti, jossa yksilö toimii vaikuttavat myös varautumiseen. Tutkimusnäyttö tukee käsitystä siitä, että taloudellisten valmiuksien vahvistaminen jo aiemmin elämänkulussa voi edistää taloudellista turvallisuutta ja hyvinvointia eläkkeellä. Tämä korostaa tarvetta kehittää sekä yksilöllisiä että rakenteellisia keinoja, joilla tuetaan kansalaisten taloudellista osaamista ja eläkesuunnittelua elämänkulun eri vaiheissa. Haasteena on kuitenkin elämänkulkujen ja yhteiskunnallisen muutoksen eritahtisuus. On vaikeaa ennakoida, kuinka yhteiskunta ja varautumisen edellytykset muuttuvat yhden sukupolven elämänkulun aikana. Tällä hetkellä suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on murroksessa ja kestävien mallien luominen on vaikeaa.

Tällä hetkellä tulevaisuuteen varautuminen nähdään kasvavassa määrin yksilötasonkin keinoina hyvän vanhuuden turvaamisessa. Vastuu "hyvän vanhuuden" saavuttamisesta siirtyy siis yhä enemmän yksilöille. Tämä lisää eriarvoisuutta: kaikilla ei ole samoja resursseja, tietoa tai toimintamahdollisuuksia varautua pitkään elämään. Varautumisesta tulee näin paitsi henkilökohtainen myös sosiaalinen ja rakenteellinen kysymys.

Tässä raportissa esitetyt tulokset piirtävät mielenkiintoisen kuvan myöhäiskeskä-ikäisten suomaiden tulevaisuuteen suhtautumisesta ja siihen varautumisesta. Vaikuttaa siltä, että tutkimukseen osallistuneilla syntymäkohorteilla on tietoa ja realistinen käsitys pidentyneestä elinajanodotteesta, ja he odottavat eläkeajan muodostuvan varsin pitkäksi. Heillä on myös selvästi käsitys tulotason laskemisesta eläkkeelle jäämisen jälkeen, ja myös jonkin verran huolta resurssien riittävydestä.

Varautumisen suhteen tulokset kuitenkin osoittavat, että myöhäistä keski-ikään elävillä suomalaisilla on varsin positiivinen käsitys omasta tulevaisuudesta. Tulokset eivät viittaa siihen, että julkisten palveluiden murros tai pitkäikäisyyden yleistymisestä johtuva vanhuuden riskien jakautumisen uudelleen neuvottelu olisi ainakaan vielä vaikuttanut yksilötason asenteisiin tai käyttäytymiseen. Tällä hetkellä eläkeikää lähestyvät suomalaiset eivät tee kovinkaan aktiivisia taloudellisen varautumisen tekoja. Taloudellinen varautuminen oli varsin vähäistä ja yksipuolista, ja pohjautui laajasti suunnitelmaan vähentää kulutusta tulojen pienentyessä. Haastattelut osoittivat, että usein suunnitelmat elämälle eläkkeelle jäämisen jälkeen olivat varsin vaatimattomia, jolloin kulutuksen vähentäminen sopeutumisen keinona voikin toimia, mikäli yllättäviä menoja ei ilmaannu.

Haastatteluaineisto kuitenkin osoitti, että varautumista ns. neljänteen ikään ja mahdollisiin hoivaan liittyviin kustannuksiin ei käytännössä ole. Toisaalta omaa vanhuutta ja siihen liittyviä tarpeita ei osata eikä haluta pohtia, toisaalta tutkittavien joukossa oli varsin vahva luotto hyvinvointijärjestelmän kannattelevuuteen myös tulevaisuudessa.

Varautumisen tavat olivat myös eriytyneitä taustatekijöiden mukaan, mikä viittaa siihen, että taloudelliset resurssit ja elämisen kehukset (mm. asuinpaikka, perhetilanne) vaikuttavat edellytyksiin varautua tulevaisuuteen.

Tämä raportti tarjoaa tutkimusperustaista tietoa myöhäiskeskä-ikäisten varautumisesta Suomessa. Toivomme raportin ja siinä esitettyjen tulosten toimivan keskustelunherättäjänä ja inspiraationa lisätutkimuksille.

6. Lähteet

Angrisani, M., Burke, J., Lusardi, A., & Mottola, G. (2023). The evolution of financial literacy over time and its predictive power for financial outcomes: Evidence from longitudinal data. *Journal of Pension Economics and Finance*, 22(4), 640–657.

<https://doi.org/10.1017/S1474747222000154>

- Apouey, B. H. (2018). Preparation for old age in France: The roles of preferences and expectations. *The Journal of the Economics of Ageing*, *12*, 15–23.
<https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2017.11.003>
- Blanco, L. R., Choi, A., & Hays, R. D. (2025). Differences in retirement knowledge and financial preparedness between Hispanic and non-Hispanic White older adults in the United States. *The Gerontologist*, *65*(12), gnaf266. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaf266>
- Boyd, J. N., & Zimbardo, P. G. (2005). Time Perspective, Health, and Risk Taking. Teoksessa A. Strathman & J. Joireman, *Understanding behavior in the context of time: Theory, research, and application* (s. 85–107). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Brown, J. R., Goda, G. S., & McGarry, K. (2012). Long-Term Care Insurance Demand Limited By Beliefs About Needs, Concerns About Insurers, And Care Available From Family. *Health Affairs*, *31*(6), 1294–1302. <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2011.1307>
- Gallego-Losada, R., Montero-Navarro, A., Rodríguez-Sánchez, J.-L., & González-Torres, T. (2022). Retirement planning and financial literacy, at the crossroads. A bibliometric analysis. *Finance Research Letters*, *44*, 102109.
<https://doi.org/10.1016/j.frl.2021.102109>
- Hershey, D. A., Henkens, K., & Van Dalen, H. P. (2010). Aging and Financial Planning for Retirement: Interdisciplinary Influences Viewed through a Cross-Cultural Lens. *The International Journal of Aging and Human Development*, *70*(1), 1–38.
<https://doi.org/10.2190/AG.70.1.a>
- Hershey, D. A., Jacobs-Lawson, J. M., & Neukam, K. A. (2002). Influences of Age and Gender on Workers' Goals for Retirement. *The International Journal of Aging and Human Development*, *55*(2), 163–179. <https://doi.org/10.2190/6WCP-TMJR-AR8B-BFC6>

- Kim, J. E., & Moen, P. (2002). Retirement Transitions, Gender, and Psychological Well-Being: A Life-Course, Ecological Model. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 57(3), P212–P222.
<https://doi.org/10.1093/geronb/57.3.P212>
- Kornadt, A. E., & Rothermund, K. (2014). Preparation for old age in different life domains: Dimensions and age differences. *International Journal of Behavioral Development*, 38(3), 228–238. <https://doi.org/10.1177/0165025413512065>
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 52(1), 5–44.
<https://doi.org/10.1257/jel.52.1.5>
- Pinquart, M., & Sörensen, S. (2002). Psychological Outcomes of Preparation for Future Care Needs. *Journal of Applied Gerontology*, 21(4), 452–470.
<https://doi.org/10.1177/073346402237632>
- Tenhunen, S., & Kuivalainen, S. (2025). *Eläkebarometri 2025* (No. 05/2025; Eläketurvakeskuksen raportteja).
- Topa, G., Segura, A., & Pérez, S. (2018). Gender differences in retirement planning: A longitudinal study among Spanish Registered Nurses. *Journal of Nursing Management*, 26(5), 587–596. <https://doi.org/10.1111/jonm.12586>
- Van Rooij, M. C. J., Lusardi, A., & Alessie, R. J. M. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning and Household Wealth. *The Economic Journal*, 122(560), 449–478.
<https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2012.02501.x>
- Wang, M., & Shi, J. (2014). Psychological Research on Retirement. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 209–233. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115131>